

דתישבו

בס"ד

פרשת נח, תשע"ח, מספר 1241

למד עצמך לדבר בלשון נקייה

אלישי בן-יצחק

שקדושת השפה נובעת מהשימוש שנעשה בה, שכן "דברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמר" (פירושו לשם' ל:ג). כאן עולה השאלה, האם חלה עלי החובה לדבר לשון נקייה? האם על אדם לבור מילותיו בטרם יוציאם מפיו? ואם כן מהי הדרך הראויה והנכונה לשימוש בשפה העברית? דיון בסוגיה זו מצוי בתלמוד, במסכת פסחים, בדרשה המפורסמת: "אמר ר' יהושע בן לוי: לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עיקם הכתוב שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו" (ג ע"א). דרשתו של ר' יהושע בן לוי נאמרה על הפסוק בפרשתנו: "מִלֵּל הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה תִּקַּח לֶךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר לֹא טְהוֹרָה הוּא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ" (בר' ז:ב). לכאורה, כדי לציין את ההפך מ"הבהמה הטהורה", צריך היה להיות כתוב: "הבהמה הטמאה", אלא שהכתוב חורג ממנהגו המקצר ומוסיף לנו 8 אותיות רק כדי להימנע מלומר "בהמה טמאה".⁹ ועוד, בהמשך התלמוד מביא דרשות נוספות, שמהן ניתן ללמוד שהתורה הייתה מוכנה להאריך ולהוסיף יותר,¹⁰ כדי להימנע משימוש במילת גנאי. יתר על כן, אם ר' יהושע בן לוי ניסח את דבריו על דרך השלילה

כוח הדיבור הוא עיקר חיותו של האדם; הדיבור הוא עיקר נפש האדם,¹ והוא זה שמבדיל את האדם מהדומם, הצומח והחי. הדיבור הוא הלבוש של המחשבה; הוא מעניק צורה ממשית לכוח המחשבה,² אלא שר' יהודה הלוי מונה למעלה מדרגת המדבר, כמדורגה בפני עצמה נפרדת ועליונה יותר, את מעלת ישראל דוברי שפת הקודש:³ "ורוממתנו מכל הלשונויות".⁴ הטעם לכך מצוי, בין היתר, בעובדה שלשון הקודש היא הלשון שבו נאמרה התורה,⁵ ולא זו בלבד, אלא שהעולם כולו נברא בלשון הקודש,⁶ ולשון הקודש הייתה השפה הרשמית והיחידה של האנושות כולה עד לדור הפלגה.⁷

שתי גישות מרכזיות קיימות להסברת העובדה שהשפה העברית נקראת שפת הקודש: הרמב"ם מסביר שקדושת השפה נובעת מהתכונה הפנימית המאפיינת אותה, והיא "נקיות" השפה. כך למשל אין בשפה העברית שמות לאיברי המשגל, לא הזכריים ולא הנקביים, בניגוד גמור לשפות אחרות שבהן לאיברים אלו שמות ייחודיים. כלומר, שפת החול של השפה העברית, גם ברובד הנמוך ביותר, נקייה.⁸ מנגד, הרמב"ן עומד על כך

* עורך דין אלישי בן-יצחק, מרצה במרכז האקדמי 'שערי מדע ומשפט', בעלים של משרד עורכי דין.

¹ הרב חיים מוולאז'ין, **נפש החיים**, שער ב, פרק יד.

² ראו הרא"ה קוק, **אגרות הרא"ה**, כרך ב, אגרת תשעח: "בעניין היחש של ההשגות המופשטות עם פרטי המעשים, המשל היותר טוב בזה הוא היחש של הגילוי הנשמתי של האדם בכללו, בדיבורו המתחלק למבטאים ולאותיות, שהם נושאים בקרבם את התכונה הרוחנית של המחשבה אע"פ שעצם המחשבה במקוריותה היא נשגבה מכל מבטא והגיון קולי, מ"מ הערך של המחשבה אל הדיבור הוא ערך עצמי, ואנו רואים שהדיבור מברר לפעמים ג"כ את המחשבה, ובאמת הדיבור הוא המחשבה הגופנית".

³ רבי יהודה הלוי, **הכוזרי**, מאמר ראשון, פסקאות כז-מב.

⁴ ברכת קדושת היום בתפילת שבע לשלוש רגלים.

⁵ בבלי ברכות יג, א, בבלי סנהדרין כא, ב.

⁶ **בראשית רבה**, פרשה יח, ו; **מדרש תנחומא**, פרשת נח, יט.

⁷ תלמוד ירושלמי מגילה א; **מדרש תנחומא**, פרשת נח, יט; מהר"ל **גור אריה** – **בראשית**, יא, א

⁸ רמב"ם **מורה נבוכים**, חלק שלישי, פרק ח.

⁹ חלק מפרשני התלמוד תהו בעניין זה, שכן מצינו שבמקומות אחרים בתורה מופיע הביטוי "בהמה טמאה", מדוע א"כ לא נשמר עיקרון זה גם במקומות אלו? **הריבב"ן** סבר, שהכתוב הראשון, שנועד ללמדנו על חובת השימוש בלשון נקייה, מופיע בפרשתנו, ואילו ביתר המופעים נקט לשון "טומאה" משום דרך קצרה; **המאירי** ו**מהר"ם חלואה** סברו כי במקום שמדובר בהלכה יש לנקוט בלשון חדה וברורה, ולכן כדי להרחיק מאיסור ניתן להשתמש במילת גנאי; **הר"ן** ופירוש נוסף של **המאירי** עומדים על כך, שהדרישה מנח הייתה לאסוף בהמות שלא נעשתה בהן עבירה; ר' יונה הסביר שבתקופת נח עדיין לא הייתה קיימת החלוקה של בהמה טהורה ובהמה שאינה טהורה, וחלוקה מעין זו אנו מוצאים רק לאחר מתן תורה. ראו ר' יונה, **שערי תשובה**, שער שלישי, פסקה רל.

¹⁰ ראו: פסחים ג ע"א: רב פפא אמר: תשע שנאמר "כִּי יִהְיֶה בְךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טְהוֹר מִקְרָה לְיָלֶה". רבינא אמר: עשר, וי'ו דטהור. רב אחא בר יעקב אמר: שש עשרה, שנאמר "כִּי אָמַר מִקְרָה הוּא בְלַתִּי טְהוֹר הוּא כִּי לֹא טְהוֹר".

מוצאים "אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך" (מגילה טו ע"א). וכן את הפסוק בעמוס (ד:יג): "כִּי הִנֵּה יוֹצֵר הָרִים וּבִרָא רוּחַ וּמַגִּיד לְאָדָם מֶה שְׂחֹוֹ". הרב וולבה¹⁴ מסביר:

הזהיר כאן את האדם מחמת היותו עתה כאן בזה העולם השפל ואינו רואה ומשיג הבניין או ההריסה ח"ו הנעשים בהעולמות מכל דיבור ודיבור שלו, ויכול להעלות על דעתו ח"ו לומר במה נחשב דיבור ושיחה קלה שתפעול שום פעולה ועניין בעולם. אבל ידע נאמנה שכל דיבור ושיחה קלה שלו לכל אשר יבטא בשפתיו לא נאבד ולא הולך לבטלה... והוא אשר אמרו חז"ל אפילו שיחה קלה שבין איש ואשתו מגידין לו בשעת הדין, כלומר: רק בשעת הדין בעולם האמת מגידים לאדם עד היכן מגיע כחה של שיחה קלה שדיבר בהיותו זה העולם. במקום סיכום ובהקשר זה ראוי להביא את דבריו של הרב וולבה אשר מדמה את הדיבור לכינור: הדיבור הוא כינור. הצליל הנעים של הכינור לא בא מהמיתרים לבד, אלא מתהודה של הארגז עליו הם נמתחים. כך הצליל של הדיבור אינו בא מהמילים לבד, אלא ה"רוח ממללא" הוא היוצר את הרושם המיוחד של הדברים.¹⁵

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

"לעולם אל יוציא אדם דבר מגונה מפיו", בא רבי ישמעאל ומטיל חובה לדבר בלשון נקייה: "תניא דבי ר' ישמעאל: לעולם יספר אדם בלשון נקייה" (פסחים ג ע"א).

בהמשך התלמוד בפסחים מובאות דוגמאות, שלפיהן השימוש בשפה נקייה יש בו כדי להעיד על האדם. כך למשל, התלמוד מספר על שני תלמידיו של רב שישבו ולמדו, ותוך כדי לימוד, ואולי בסופו, אמר אחד לחברו שלימוד ההלכה התיש אותו כמו "חזיר", ואילו השני אמר, שהלימוד התיש אותו כמו "גדי". מאותו רגע לא דיבר רב עם התלמיד הראשון שהזכיר "חזיר", משום שלא נקט לשון נקייה.

סיפור אחר מובא בהמשך, על אותה שאלה שנשאלה פעמיים בבית המדרש של הלל הזקן; פעם בלשון נקייה: שאל ר' יוחנן בן זכאי "מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה", ופעם בלשון שאינה נקייה: "מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה?" אמר הלל באותו הרגע, מובטח בזה שמורה הוראה בישראל, ולא היו ימים מועטים עד שהורה הוראה בישראל. מסיפור זה עולה, שלשון נקייה יש בה כדי להביא לגדולה של אדם, ויש בה כדי להכשיר את האדם לתפקיד ציבורי כמורה הוראה. מנגד, המשתמש בלשון שאינה נקייה, יש לבדוק בו היטב, שמא פסול יש בו. כך התלמוד מביא בהמשך סיפור על שלושה כוהנים שביקשו ליטול את חלקם בלחם הפנים. האחד ביקש ליטול חלק כפול, האחר ביקש ליטול חלק בגודל של "כזית", ואילו השלישי ביקש חלק בגודל של "זנב הלטאה". שימוש בביטוי זה הביא את הכוהנים לבדוק אחריו ומצאו בו שמץ פסול.

כאן עולה השאלה, מהי השפה שעלינו לאמץ בדיבורנו? בהקשר זה ר' יונה מחלק את הדיבור לשלושה סוגים שונים: לשון מגונה, לשון כבוד ולשון רגילה. על האדם לדבר בלשון של כבוד כאשר הוא לומד תורה, וגם כאשר הוא מדבר בעסקי העולם. כך ר' יונה מגדיר לשון של כבוד: "דרך הדבור והשיחה אשר דרכו בה נקיי הדעת ומדברי צחות והם מכירים אי זה לשון כבוד ואי זה תמורתו".¹¹

מדוע כה חשוב להקפיד על הדיבור, ומה זה משנה כיצד הדברים נאמרים? על כך יש להשיב מדברי חכמים: ש"ברית כרותה לשפתיים".¹² משמעות הדברים היא, שאסור לאדם להוציא מפיו דבר פורענות על אדם מישראל. ועוד כתוב: "אל יפתח אדם פיו לשטן".¹³ במקום אחר אנו

¹¹ ר' יונה, **שערי תשובה**, חלק שלישי, פסקה רל.

¹² עיקרון שנשנה פעמים מספר, ראו: מועד קטן יח ע"א; סנהדרין קב ע"א.

¹³ ברכות יט ע"א, ס ע"א; כתובות ח ע"ב. כך למשל, המגן אברהם פוסק שאין נכון לומר וידוי של מיתה קודם השינה, שלא לפתוח פה לשטן (ראו: **מגן אברהם**, אורח חיים, סימן רלט, סק"ז).

¹⁴ הרב שלמה וולבה, **עלי שור** – חלק שני, מערכת האדם, פרק ד, עמ' לה.

¹⁵ שם, עמ' לו.